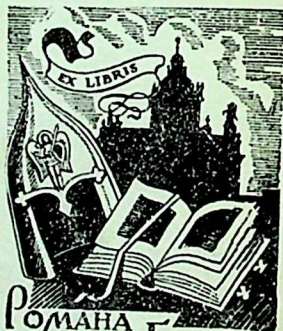

МИХАЙЛО ВОЗНЯК

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

TULA-online.org

РОМАНА ГЕНИКА
БЕРЕЗОВСЬКОГО

МИХАЙЛО ВОЗНЯК

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
ЛЬВІВ 1941

TULA-online.org

5. Друкарня Поліграф-Тресту, Львів, Хоруцини 27. — Зам. № 114.

Маркіян безсмертний тим, що він був у свій час революціонером і поступовцем у нашому народньому житті, висуваючи на перший плян простий народ з його мовою і піснею та видержуючи в ідеалах своєї молодости до смерти — так з'ясувала значення Маркіяна Шашкевича для галицької України редакція „Народу“ в летючці, розкиненій поміж учасників урочистости перенесення тлінних останків Маркіяна Шашкевича з Новосілок до Львова в 1893 році. Летючка кінчилась побажанням, щоб світлий Маркіянів дух вітав над галицькою Україною, проганяючи від неї усяких духів тьми, нікчемности й неволі.

В часах Маркіяна Шашкевича українська мова вживалася в Галичині тільки по селянських і міщанських хатах на передмістях і по деяких домах сільських священників. Міська інтелігенція уживала польської мови в товариському житті. Йдучи її слідами, польщилось українське міщанство. Із зга-

док Якова Головацького знаємо, що коли дитину сільського священика привезли до великого міста між чужих людей і вона заговорила по-українському, всі кидались на неї, як шершені: „а фе! по-хлопському! хлоп! хлоп!“ І перший раз така дитина засоромлювалася за свою рідну мову, її обличчя палало, а оченята заливалися сльозами. З цієї хвилини не раз доводилось їй слухати насмішки й наруги над її народністю від товаришів або у „вищому“ товаристві. І треба було твердої української душі, „аби із цього заблудження винести свою народність, не скалявши, треба гарячого серця, аби не погас вогонь народній, аби не перейти на того цигана, що багато слабосильних і слабодушних, що падають на цій тяжкій дорозі або подрані переходять через тото колюче терня.“ Головацький закликав юнаків, надію батьківщини, перенести свою народність цілу й любов до неї через усяку повінь і зберегти святий вогонь.

Висловлюючи такі думки, Яків Головацький був під сильним впливом Маркіяна Шашкевича. Шашкевич звернувся до спольщених українців із питанням, коли

українка-мати нас родила, повивала й ви-
кохала:

Чому ж мова ей не мила?
Чом ся нев встидати маем?
Чом чужую полюбляем?

Шашкевич задумав велике діло: погор-
джену, висміювану в Галичині селянську
мову надихати силою духа й вогнем лю-
бови, піднести її з занепаду та ввести її
в літературу, науку, школу й публічне
життя. Він зібрав навколо себе гурток мо-
лодих охочих людей, при їх допомозі до-
вершив задумане діло та ввів галицьку ча-
стину українського народу в сім'ю куль-
турних народів.

Маркіян Шашкевич народився 6 листо-
пада 1811 р. в селі Підлисся коло Золочева
в домі місцевого пароха Романа Авдиків-
ського. Батько Маркіяна Семен був паро-
хом Княжа, золочівського повіту, а мати
Єлисавета проживала в часі народин сина
в гостині у свого батька. Малий хлопець
часто бував у дитинстві в свого діда в Під-
лиссі й полюбив дуже назване село. Пізні-
ше він згадав у своєму вірші „Підлисся“
і підлисецькі старі дуби й сосни. При хаті
був сад, а ліс майже дотикав саду.

У садочку соловійчик
Щебетав пісеньки

й розвивав своїми піснями поетичний хист Маркіяна в роках його молодости. Згадав Маркіян і про дубовий журавель, яким витягали студену воду з криниці, і трохи не плакав на згадку про підлисецьку білу гору:

Підлисецька горо біла!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу.

Закінчивши нормальну школу в Золочеві, Маркіян пішов до гімназії: до перших двох клас ходив до тодішньої домініканської гімназії у Львові, а в 1825 р. перейшов до гімназії в Бережанах, де й склав іспит зрілості. Уже в Бережанах почав писати польські віршики. Коли приїздив на свята чи вакації, складав вірші з побажаннями для батьків, а його брати й сестри радо вивчали їх напам'ять. Маркіян мав чотирьох братів і дві сестри.

Складаючи польські віршики з побажаннями для батьків, Маркіян ішов за тодішнім загальним звичаєм. На чутливого молодого хлопця зробило велике враження небуденне родинне свято в 1823 р., коли

Маркіянові пішло на дванадцятий рік життя. У великодній вівторок 6 травня старенький Маркіянів дідусь Роман Авдиківський справляв своє золоте весілля і п'ятдесятилітню річницю свого священства. На ювілей зібралась уся родина: діти, внуки, правнуки та приятелі з'їхались до Підлисся і в честь ювілята склали віршик „Wieniec z serc życzliwych“ у польській мові й українській, але не чистій народній, тільки переповненій церковно-слов'янськими словами. Цей панегірик підписали діти, внуки та правнуки, отже й Маркіянові батьки та сам Маркіян.

Згідно з тодішнім пляном гімназія мала шість клас, а пізніші сьому й восьму гімназіяльні класи заступав тоді дворічний курс філософії при університеті. На такий курс записався Маркіян 1829 р. у Львові. Як майбутнього кандидата на теологію прийняли його до львівської духовної семінарії. Але нещастя хотіло, що вже 21 лютого 1830 р. прогнали Маркіяна з духовної семінарії за спізнений поворот до неї по товариській забаві. Прогнання з семінарії дорівнювалось позбавленню Шашкевича всіх засобів до життя, бо батько розгнівався на сина й відмовив йому в будьякій

допомозі. До того прогнаний тратив право на звільнення від шкільної оплати й одержував на свідоцтві з другого півроку філософії, так званої логіки, погану оцінку з поведінки і не міг тим самим записатися на другий рік філософії. Розпачливість положення Маркіяна збільшив царський розпорядок із 3 квітня 1830 р., який давав право проганяти вихованців із семінарії за будьяку провину й не допускати провинників до теологічних студій. Цей розпорядок відбирав Шашкевичеві всяку надію ходити на теологію, цебто на єдиний факультет, який він міг вибрати, бо за браком засобів не міг дозволити собі ходити на якийсь світський факультет.

Дня 31 жовтня 1831 р. Маркіян вніс прохання до губернії скасувати погану оцінку з поведінки і цим самим дати йому можливість ходити на другий рік філософії. В проханні Шашкевич писав, що він, „зведений чужою намовою, мав 1830 р. нещастя зробити нерозважний крок“ проти приписів семінарії, за що й потерпів дуже болючу кару. Прохач звертався до директоріату філософського факультету з проханням дозволити йому продовжувати студії, але з причини поганої оцінки з поведінки

відкинули його прохання. Тому Шашкевич просив губернію „скасувати некорисну оцінку поведінки, а тим самим і неможливість продовжувати студії, маючи увагу на його батька, що з гризоти вже півроку лежить хворий у ліжку, нарешті на чотирьох братів, майже немовлят, що ждуть його допомоги“. В проханні Шашкевич зазначив, що він одержав оцінки з добрим поступом при іспитах із першого року філософії, що того року, коли йому не вільно було ходити на лекції, він займався церковно-слов'янською мовою, крім того управитель шпиталю, Захар Авдиківський, використовував його до науки своїх дітей і до помочі в діловодстві канцелярії шпитальної управи, нарешті він виконував службу наємного писаря в грекокатолицькій консисторській канцелярії. Довго Шашкевич ждав на дозвіл: одержав його щойно 14 грудня 1832 р., значить, утратив і другий піврік розпочатої науки й два дальші шкільні роки. Аж протягом 1832/3 шкільного року скінчив другий рік філософії, так звану фізику, з добрим успіхом.

Добрий син старався переблагати батька у вірші „Син любимому отцю“. Гадка сина неслась на легких крилах буйного ві-

тру в далечинь, де проживає сивий як голуб його батько.

Живе в печали. Боже, коли б в радості
Вік тихо, весело ему проживати,
В гаразді, здоровлю, в любій солодості
Цвітами щастя житте огортати.

Серед гіркої розпачі син звертався до батька, бажаючи переблагати його тверде серце:

Отче, ох, отче! сли ся мені придало
Дні життя твого полином згірчити,
Сли коли око твое жальом запало,
Сли-м був нещасен серце закервлити,
Прости ми, отче, прости! бач! я ся каю,
Жальом серце бідне мое прозябає,
Твої ноженьки сльозами зливаю,
Ах! прости синові, най не загибає.

Батько Маркіяна помер 30 січня 1833 р. До того часу й написаний благальний вірш Шашкевича.

Прогнання із семінарії і смерть батька вплинули дуже на зміну вдачі Маркіяна. Перед тим був веселий і говірливий, тепер у ніжній душі юнака-поета зродився сум, розпачливий настрій, що пробивається і в його поезіях і в листах.

Та нема лиха без добра. Журба про завтрішній день, що правда, з'їдала його здо-

ров'я і так у слабосильному тілі, але й навчила його дбати про самого себе, дала йому нагоду придивитись до життя й пізнати різних людей. Боротьба з лихом робила його певнішим, постійнішим і розвивала його духові сили. З усім жаром він узявся до самоосвіти, засмакував у книжках, а його дух линув щораз вище й вище. В короткому часі Маркіян познайомився з клясичною літературою латинською і німецькою, яких у школі покуштував тільки прихапцем, вивчив добре польську літературу та засвоїв і полюбив усну народню словесність.

Бібліотеки університетська й Оссолінських доставляли йому немало поживи для його спрагненого духа. Поперечитував пильно багато книжок тих авторів, що займались мовою, літературою, історією, старовиною й усною словесністю слов'янських народів, напр. твори Йосипа Добровського, Павла Шафарика, Богуміла Лінде, Гната Венедикта Раковецького, Вука Караджіча й багатьох інших. Уся відроджена слов'янщина стала в цілій величі перед його очима. З запалом Маркіян досліджував слов'янщину, щораз збільшував і поширював свої відомості про неї, але не

знаходив того, що прочував його віщий дух, чого так сильно бажала його душа.

Шашкевич читав книги або в бібліотеці або позичав їх додому. Позичати книги додому й роздобувати їх полегшували йому головним чином поміщик села Княжа, Тадей Васілевський, який доставляв йому польські і сербські книжки, і чеський письменник Ян Православ Ковбек, що давав йому всякі книжки про відродження чеського народу, доповнюючи їх власними оповіданнями. Ковбек спонукав Маркіяна перекласти „Короледвірський рукопис“ з чеської мови, будучи добре знайомим із Вячеславом Ганкою, автором цього фальсифікату, як пізніше вийшло на денне світло. Вже 1832 р. Маркіян працював над перекладом „Короледвірського рукопису“, як про це говорить сучасне друковане свідоцтво.

Хоч як дуже цікавили Шашкевича твори слов'янських учених про відродження слов'янських народів, так головно він слідив за такими книгами, де писалося про українську мову, українську літературу, українську історію і старовину. Зачитуючись у працях слов'янських учених, він тужив за чимсь, шукав чогось, чого не вчили

в школах, чого не знаходив ні в старих, ні в нових літературах, він шукав своєї рідної, української, літератури. Туга за рідною літературою опанувала його. В його руки попала „Енеїда“ Івана Котляревського та збірник народніх пісень Михайла Миксимовича з 1827 р. Маркіянової радості не можна було описати: він знайшов те, чого шукав так довго, побачив живий зразок і переконався, що й у галицьких українців можлива література в рідній мові. І Маркіян задумав велике діло: також у Галичині утворити чисто народню українську літературу.

Коли Шашкевич був на другому році філософського курсу, зблизився до свого товариша Якова Головацького, що ходив один рік нижче. Перед ним заявив рішуче, що він русин, себто українець, і що галицьким українцям треба об'єднатися в гурток, вправлятися в слов'янських і українській мовах, піднести народнього духа, освічувати народ і в Галичині утворити українську літературу, щоб не дати спольщитися цій частині нашої батьківщини. Головацький захопився таким пляном. Шашкевич познайомив Головацького з його товаришем Іваном Вагилевичем і відто-

ді звичайно зустрічали їх трьох разом дома, в семінарії, в університеті й на прогулянках. У трьох вони скрізь розмовляли, виясняли, спорили, читали, критикували, говорили про літературу, про народність, історію, політику тощо. А що майже завжди говорили по-українському, спольщені товариші, глузуючи з них, назвали їх українською трійкою, або як тоді в Галичині вживалося, „руською трійцею“.

Але найжвавіше взявся до праці на користь свого народу сам Шашкевич. Він почав збирати народні пісні, допитуватись за народніми звичаями й обрядами, шукати старих рукописів і інших пам'яток давнини, учився рідної мови, розглядав її й порівнював із іншими слов'янськими мовами, віддавався дослідам рідної історії тощо. Що сам зрозумів, про те говорив із своїми товаришами, щораз більше число яких гуртував коло себе. І не диво. Бо Маркіян умів промовити до серця, мав талант навчити, переконати, пробудити й піднести духа в інших, умів відкрити завмерлий талант.

Завдяки такій своїй вдачі Маркіян з'єднав низку прихильників для своїх ідей. „Трійка“ вмовилася, що кожний, кого

з'єднають і хто вступить в український гурток, має подати руку й заявити словом чести, що він обіцяє все життя працювати на користь українського народу й відродження української літератури в Галичині. Для освячення цієї обітниці члени гуртка прийняли слов'янські імена: Шашкевич — Руслан, Вагилевич — Далибор, Головацький — Ярослав, його брат Іван — Богдан, Григорій Ількевич — Мирослав і т. д. Маркіян придумав навіть альбом „Руська Зоря“, куди кожний член гуртка вписував віршик або гасло. Шашкевич вписав слова народньої пісні: „Світи, зоре, на все поле, закіль місяць зійде“.

Організація, про яку є тут мова, складалась у мурах духовної семінарії, до якої прийняли Шашкевича лише 20 вересня 1834 р. Теологічні студії скінчив Маркіян у шкільних роках 1833/4—1836/7. Одружившись в лютому 1838 р., він висвятився 20 травня 1838 р. Щождо першого року теології, Шашкевич був так званим екстерністом, не мешкав у семінарії, але був зобов'язаний ходити туди на корепетиції й різні релігійні практики.

Згуртувати молодих людей для такої просто нечуваної новини, як українська лі-

тература в Галичині в чистій народній українській мові, була нелегка справа. Серед наших богословів був тоді дуже сильно поширений польський патріотичний рух. Більшість богословів уважала себе за поляків грекокатолицького обряду й була готова взяти участь навіть у польському повстанні. Але мрії і заходи Шашкевича почали поволі здійснюватися. В 1833 р. богослови склали збірничок своїх віршованих спроб п. н. „Син Руси“. В цьому рукописному збірничку бачимо також Маркіянове „Слово до читателів руського язика“:

Дайте руки, юні други,
Серце к серцю най припаде.
Най щезають тяжкі туги,
Ум охота най засяде.

Разом, разом, хто сил має,
Гоніть з Руси мряки тьмаві.
Зависть най нас не спиняє,
Разом к світлу, други жваві.

Серед віршових спроб юнаків була тут і „Погоня“ Шашкевича.

До почину нової доби української літератури в Галичині побуджувала членів українського гуртка поява книги Вацлава Залеського, що видав 1833 р. збірку поль-

ських і українських пісень у Галичині п. н. „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego“. Залеський помістив українські пісні всуміш із польськими, бо, як писав у передмові, обидва народи живуть у Галичині помішані з собою, і як там злегка натякнув, поляки не бажали б собі, щоб галицькі українці мали свою власну літературу, тільки їх побажанням було б, щоб українці приєднались до польської літератури.

Залеський писав: „З вищих оглядів це вилучування русинів від нашої літератури видається мені дуже шкідливим для загальної слов'янської літератури, до якої вічно й завжди ми повинні змагати. Словаки, слов'яни на Шлеську моравському приєдналися до чехів; а до кого мають приєднатись русини? Або чи маємо бажати собі, щоб русини мали свою власну літературу? Що ж було б сталося з німецькою літературою, якби окремі германські племена були намагались мати власну літературу? Хто не зрозуміє мене в цьому пункті, тому не можу допомогти, бо не можна мені ясніше висловитись.“

І гурток Шашкевича бажав запротестувати проти нахабности Залеського. Серед

товаришів, що належали до Маркіянового гуртка, деякі мали свіжі записи народніх пісень, яких не було ні в збірнику Максимовича, ні в збірнику Залеського. Зібравши низку народніх пісень і написавши низку віршів і декілька статей прозою, українська трійка склала 1834 р. альманах „Зоря“ з знаменним гаслом: „Світи, зоре, на все поле, поки місяць зійде“. Щоб тим різкіше вийшла різниця української мови від інших слов'янських, зокрема від московської, на пропозицію Шашкевича прийняли в „Зорі“ окремих, фонетичний правопис. Альманах задумували прикрасити малюнком Богдана Хмельницького, на що отримали дозвіл львівської цензури.

На друк альманаха мала дозволити цензура. Тому Шашкевич віддав 4 травня 1834 р. львівському урядові для цензури книг свій альманах „Зоря, писемце посвященное руському язичу“. А що львівська цензура не мала окремого цензора для українських речей, передала рукопис Шашкевича президії губернії, щоб призначила цензора. Президія відіслала 10 червня 1834 р. рукопис „Зорі“ до віденської надвірної поліції, де цензором грецьких і слов'янських книг був славіст Варфоломей Копітар.

Уже 21 червня 1834 р. була готова думка Копітара про „Зорю“ Шашкевича. З уваги на те, що опінія Копітара й розкриває значення виступу Шашкевича й тому сильно заважила на долі веснівки нової української літератури в Галичині, наводиться опінія Копітара в перекладі з німецької мови на українську мову. Ось його „Звідомлення про „Зорю, писемце посвячене руському язичу Маркіяна Шашкевича:

1. Наша Галичина має понад 2 мільйони русняків, а Угорщина мільйон, що дуже прихильно привітають це видання у своїй мові.

2. Так само привітає його 6—7 мільйонів російських русняків тієї самої мови.

3. Отже його круг діяння простирається на 9—10 мільйонів душ! (Наші уніяти, російські не з'єдинені).

4. Але треба брати під увагу, що наші й російські поляки дивитимуться з завистю і ненавистю на цю досі неупривілейовану літературу.

5. Те саме буде збоку петербурзьких і московських великоросів, що досі єдині були упривілейовані й мають у своїх руках державну владу Росії. (Малорущина

різниться так від великорущини, як чеська мова від польської).

6. Природний ріст цієї нової літератури розвиватиметься коштом польської і великоруської.

7. Перед Австрією повстає питання: чи вона може й має підпирати русняків (малоросів) коштом і на досаду польської літератури?

8. Чи вона має робити це також коштом і на досаду великоруської літератури? Правда, цей розвиток поставив би 6—7 мільйонів мешканців найбагатіших і найкраще положених полудневих провінцій Росії в духову опозицію до тамошньої петербурзької влади, але 6—7 мільйонів тільки в дуже рідких обставинах приєдналися б до наших трьох мільйонів. Можна йти в заклад 10 проти одного, що петербурзька влада знайде незабаром засіб звернути цю опозицію проти самої Австрії.

9. Зміст самого рукопису в основі зовсім гладкий, щобільше, в цілості щодо мови, матеріялу й оброблення досить ґрунтовний, ба, деколи навіть дуже дотепний. Ядро книжечки творять русинські народні пісні, життепис Хмельницького в прозі, таке ж мале популярне оповідання, коміч-

на й сатирична супліка на нового священика, що добре розуміє і виконує свій уряд, тощо, усе в добрій русняцькій мові, але вже через поміщення уривків пісень про козацького гетьмана Хмельницького вороже полякам.

10. Нарешті тому, що при такому важливому рішенні референт мусить мати докладне знання, а русняцька (малоруська) мова, яку мають свіжо увести в літературу, не має ще ніякого словника, звідки можна б засягнути поради в сумнівних випадках, треба, якщо я, як звичайний грецько-слов'янський цензор, маю у Відні вирішити справу та зреферувати її, наперед порозумітися щодо цього з львівським місцевим цензором, і або погодитися з його вмотивованим (і затвердженим) внесенням, або в кожному разі ще закомунікувати мені як загальному центральному цензоріві.“

На четвертій сторінці аркуша з опінією Колітара урядовець надвірної поліції написав 26 червня домагання, щоб із уваги на те, що при відкритті галицької губернії не встановлено цензора для української мови, віденський цензор висловив ясно свою гадку, чи можна дозволити друкувати книжеч-

ку згідно з загальними цензурними нормами.

Одержавши наново рукопис альманаха „Зоря“ до оцінки, Копітар написав 1 липня 1834 р. ось що:

„Зоря — аугога — Morgenröte, писемце, посвященое руському язюку. Видав М. Руслан Шашкевич. 1834.

„Дозволяється згідно з загальними цензурними нормами! Але тому, що це є саме гостро конкретна чисто політична справа, мушу урядово наперти на попередню опінію і мотиви львівського місцевого цензора. Місцевий цензор знає відносини обох націй у Львові в Галичині (а саме польських панів у минулому й українських у майбутньому) й може відповідно до цього мотивувати свою політичну думку, а віденець ні! Якщо у Львові мали б право не знати руцини, то наскільки більше у Відні! Віденська консисторія не має також ні чеського, ні польського, ні ілірського цензора, але вона вміє в даному випадку завжди знайти його. Так само повним правом можна сподіватися по львівському урядові для цензури книг, що він вишукає фахового приятеля із знанням мови для оцінки цієї справи, а при накопиченні та-

ких нових справ, може, саме цей приятель-помічник одержить посаду руського цензора. Уніятська консисторія у Львові має пару таких знавців, почавши від самого архієпископа Левицького. А втім по-руському видали у Львові катехізм тощо. Хто їх цензурував? Певне консисторія, про голос якої можна тим самим покищо запитати також у справі іншого руського твору.“

Після того рукопис „Зорі“ вилежався поверх півроку в надвірній поліції, бо відіслали його щойно 15 січня 1835 р. до президії львівської губернії з домаганням порозумітись із львівською консисторією в справі передачі „Зорі“ на рецензію знавцеві політичних відносин у країні та з жаданням від президії висловити свою гадку в справі кваліфікації кандидатів на становище цензора для українських книжок. Президія губернії відіслала 28 лютого 1835 р. рукопис „Зорі“ митрополитові Михайлові Левицькому, що 3 березня передав його до рецензії Венедиктові Левицькому, професорові моральної теології у львівському університеті.

Видко, маленька книжечка Шашкевича завдала багато праці вченому професорові, бо він лише 19 травня 1835 р. повернув

консисторії рукопис „Зорі“ з своєю оцінкою, якої досі не відшукали. Думки Венедикта переповів другий Левицький, митрополит Михайло, відсилаючи 1 червня рукопис з рецензією до президії губернії разом із своїм звідомленням.

У своєму звідомленні в німецькій мові митрополит повідомляв, що він передав рукопис „Зорі“ професорові Венедиктові Левицькому для оцінки, і писав, що згідно з нею „цей рукопис містить як щодо змісту, так щодо вжитих висловів багато такого, що можна закинути йому із становища тутешніх провінціяльних відносин, отже не надається до друку.

З цією думкою професора й почесного крилошанина Венедикта Левицького — писав митрополит Левицький — я зовсім погоджуюсь і, не зважаючи на те, що цей рукопис цензурна влада признала дозволеним до друку згідно з загальними цензурними нормами, на мою думку, він зовсім на це не надається з уваги на провінціяльні відносини, бо він

1) пригадує сумні історичні події щодо релігійних і політичних утисків, які витерпіли тутешні мешканці й тубільці русини від поляків головню під намовою єзуїтів

і через жидів, ужитих до цього як знаряддя, з чого вийшли криваві репресії в козацьких війнах під проводом Хмельницького, які ще досі збереглись у народній традиції, і через це може (Зоря) викликати гіркі почування — і

2) ця книжечка могла б дати тим, що на прив'язаний до цісарсько-австрійського уряду грекокатолицький клір і на русько-галицьку націю дивились косими очима, причину поширити думку, немов би вона схилялась до Росії і до нез'єдиненої церкви, а це головно з тієї причини, що цю книжечку склав вихованець грекокатолицької семінарії Маркіян Шашкевич під видуманим іменням Руслянд (Russland!), і не містить нічого путнього в собі — далі

3) хоч не треба б спинювати росту літературних талантів серед молоді, але не можна підтримувати тенденції, яку вибрав собі цей вихованець як із уваги на нього самого, так і інших, бо — його фахові найближче поле — богословська мораль, почування народу, студіювання біблії і церковна історія. Він почуває в собі великий нахил спробувати літературних сил у народній мові на цьому полі, написати загальнокорисний моральний народній твір

і цим визначитися, в справі чого він одержує вказівку від мене. Також

4) тепер запримічується нахил і тенденція у молоді досягнути розвідками й віршами авторську звісність, а цієї схильності повинно бути тим менше в кандидатів духовного стану, що

а) їх спиноється через це в їх фахових студіях, і що

б) вони деколи можуть стикатися з одиницями із шкідливою тенденцією і переверненими поглядами.“

Як митрополит Левицький не дораджував Шашкевичеві займатися світською літературою, так і директор львівської поліції Пайман сказав про Шашкевича: „Якщо свербить його рука, хай маже те, що належить до його стану як попа“.

На карб інтелігенції доповідача треба покласти те, як він потрапив із „Руслана“, більш романтично-поетичного ніж слов'янського імення, зробити „Russland“ — Росію. У всякому разі два камені із спільною назвою „Левицький“ здавили й припечатали „Зорю“ Шашкевича. Її дальша історія чисто формальна. Президія губернії відіслала обидва цензурні примірники рукопису „Зорі“ з опініями обох Левицьких 4 ли-

пня 1835 р. до віденської надвірної поліції, звідки отримала їх назад разом із письменною заборонаю з 31 липня 1835 р. друкувати „Зорю“ Шашкевича.

Що містила в собі „Зоря“, дещо можна сказати певно, а про дещо можна тільки догадуватися. У своїх спогадах Яків Головацький написав, ніби він переписав текст „Зорі“ й видав його в Будапешті п. н. „Русалка Дністровая“ з датою 1837 (в дійсності вийшла під кінець 1836 р.). Але сам Головацький нагадав, що ще в часі переписування „Зорі“ для цензури „Шашкевич відніс до цензури копію малюнку Хмельницького, який відрисував один семінарист, вияснивши цензорові, що це заслужена людина й полководець, і в тій же мінуті одержав дозвіл на друкування“. Не увійшов до „Русалки“ й життєпис Хмельницького, згаданий в рецензії Копітара. Нема в ній і згаданої там саме супліки. Остання це без сумніву „Замисл на попа“ Івана Некрашевича, поширений в рукописних копіях головним чином на Наддніпрянщині без означення авторства. Нема в „Русалці“ також ніяких уривків пісень про Богдана Хмельницького, що були в „Зорі“.

Заборона „Зорі“ дуже пригнобила Маркіяна. Мало того. Поліція звернула увагу на гурток Шашкевича та зробила трус у нього, але, на щастя, не знайшла нічого забороненого.

Першим друкованим твором Шашкевича був „Голос галичан“, написаний з приводу 67 роковин народження австрійського цесаря Франца I, і виданий безіменно у Львові 1835 р. У своїх спогадах Микола Устиянович написав, що ця ода задзвеніла в серцях галицьких українців, неначе труба, що кликала мерців із гробу. Її розхопили відразу й вона ходила з рук до рук не тільки в семінарії, але й поза мурами семінарії — в місті й на провінції. Цей один віршик „зробив цілу переміну на землі Галича, він збудив Русь із глибокого сну“.

Слова Устияновича свідчать вимовно, яке сильне враження зробив на нього Маркіян. Найближчого, 1836 р., Устиянович присвятив Шашкевичеві віршик п. н. „Прелюбезному другу нашому Руслану Маркіяну Шашкевичу в день ім'я его“. Під віршиком підписаний не тільки М. Устиянович, але й декілька найближчих товаришів Маркіяна: Семен Плешкевич, Сильвестер Верб'янський, Кирило Шепега, Мелетій Ро-

мановський, Милорад, Хризостом із додатковою заміткою „і прочі“.

Дня 12 лютого 1835 р. Маркіян виголосив перше українське „слово до питомців“, доводячи промовою своїх прихильників до захоплення, зате викликаючи ненависть серед спольщених богословів і учнів польського конспіратора Каспра Ценглевича. Про ненависть останнього табору до Шашкевича свідчать спогади Івана Сінкевича, організатора нотного співу в семінарії. До хору належав і „тихий, трудящий, замкнений в собі та слабосильний Маркіян Шашкевич“. Тоді вийшов наказ, щоб кожного місяця один із вихованців семінарії у промові до товаришів вихвалював добродійства австрійського уряду для українців у Галичині. На таку промову приїжджав митрополит із декількома крилошанами й урядовий комісар. Такі промови виголосувались по-німецькому, по-латинському й по-польському. Пересунувши помилково дату промови Шашкевича з 1835 на 1837 р., Сінкевич писав: „Аж в 1837 р. виходить назначений ректором Маркіян Шашкевич і — проповідує по-руському! Це розсердило мене так, що півроку я засідався на Шашкевича, щоб кинути його в канал;

якщо він був би й згинув у моїх руках, я не уважав би цього за проступок, навпаки, якщо мене й були б повісили за вбивство, я уважав би себе за мученика за святу польську справу, а вбивство за-заслугу, тим більше, що згинув один „москаль“.

По феріях 1836 р. Маркіян виголосив першу проповідь в українській мові на Покрови в церкві св. Юра у Львові. Крім Шашкевича виголосили українські проповіді в те саме свято ще Юліян Величковський в церкві Успення й Микола Устянович у церкві св. Параскеви. Що в тих часах і на виголошення української проповіді у великому місті треба було досить відваги, те доказує ось що. По українській промові Шашкевича в семінарії перший виготовив українську проповідь Плешкевич для церкви Успення. Та коли проповідник вийшов на амвон, перехрестився, навів церковно-слов'янський текст із святого письма й поглянув на інтелігентну публіку, він не міг навіть вимовити українського слова. Збентежений узяв приготовлений рукопис і заїкуючись перекладав свою проповідь на польську мову, з трудом докінчуючи її.

Шашкевич зладив також один підручник для українських народніх шкіл. Загально-вживане сьогодні на всіх українських землях слово „читанка“ придумав Маркіян, укладаючи 1836 р. „Читанку для діточок в народних училих руських“. Перед зимою 1836 р. була Шашкевичева „Читанка“ закінчена, а 2 грудня того року він предложив її своїй владі. В долученому письмі до „Читанки“ він заговорив про її основи, методу, джерела й мету. Автор намагався, наскільки дозволили йому слабі сили, міцно зацепити справжню релігійність і на ній оперту моральність у ніжних, вразливих серцях молоді, майбутніх громадян, добре переконаний, що тільки вона надає людині ціхи справжньої людини. Але щоб тим легшим і певнішим шляхом осягнути намічену мету, автор одягав величні релігійні та звичаєві правди в легкозрозумілі зверхні форми, що притягали б дитячий розум української молоді. Автор веде ступнево дітей за ручку — як пише в письмі — від сучасности до майбутнього, з їх хати в ширший світ, з землі на небо з постійною указівкою на Бога, творця усього того, на що вони дивляться з подивом, що справляє їм радість і вигоду, з постійною

заохотою до глибокої пошани й любови до Бога й до людей, як до таких самих, як і вони, створінь і дітей найвищої істоти. У свою „Читанку“ Шашкевич втілює свою думку, що до такої мети найкраще ведуть оповідання, далі розмови з батьком і вчителем, приправлені солодкими українськими з матернім молоком виссаними словами й формами мови.

„Читанка“ Шашкевича вийшла перший раз друком щойно 1850 р. у Львові. Зате 1836 р. вийшла його інша річ друком. У тих часах бажав дехто ввести латинську азбуку в українські книжки. Проти такого проекту Маркіян написав 1835 р. брошуру по-польському п. н. „Азбука і abecadło“. Яків Головацький поїхав із рукописом до Перемишля і протягом двох тижнів була брошурка в трьох тисячах примірників розіслана по цілій Галичині. Удруге Шашкевич виступив проти латинської азбуки в українських книжках в альманаху „Русалка Дністровая“.

Вона вийшла в Будапешті при кінці 1836 р., але антидатована 1837 роком. До вибору Будапешту як місця виходу книжки прийшло ось так. По фєрїях 1835 р. записався на львівський університет Яків Го-

ловацький, що саме повернувся з Угорщини та своїми оповіданнями про угорських слов'ян, про їх витривалість у боротьбі з ворогами підтримав духа Маркіянового гуртка. Головацький заприятелював в Пешті з двома сербами, що пізніше допомогли „трійці“ видати „Русалку Дністровую“, до якої увійшло те з „Зорі“, що не було запідозрене цензурою, і дещо свіжо написане для неї.

З надрукованих 1000 примірників 900 вислали до Львова, а 100 до Відня. Та в нещасливу годину вродилася „Русалка“. Друкуючи книжку в Будапешті, „трійка“ думала тим самим звільнитися від місцевої цензури. Але на продаж „Русалки“ в Галичині треба було дозволу львівської цензури. Тому примірники, вислані до Львова, затримали у Відні, а віденська поліція зажадала від львівської цензури її думки про „Русалку“. Замість допомоги й заохоти стрінули „Русалку“ насміхи, невдоволення і явна ворожнеча. Одні були б, може, й радо привітали „Русалку“, але в іншому одязі. Шашкевич завів фонетичний правопис до книжки, а вони воліли б побачити її в етимологічному правописі. Одному за правопис не подобалась „Русалка“, іншо-

му за народню мову, досить, що не догодила нікому. Бісом дивились на неї і цурались її як якоїсь невидальщини. А невидальщиною „Русалка“ була поперед усього для львівського цензора українських книжок Венедикта Левицького. Тому він і заявив, що „Русалки“ не може пустити між людей. І „Русалка“, що мала світити ясною зіркою, поки місяць не зійшов би, дісталась під ключ так, що по світі розійшлись тільки ті примірники, які вислали з Будапешту до Відня. Решту, 900 примірників книжки, поліція пустила на волю щойно 1848 р.

Не скінчилося на забороні „Русалки“. Видавців потягнули до відповідальности. В днях 13—15 червня 1837 р. Венедикт Левицький перевів слідство над усіма трьома названими авторами писань у „Русалці“. В часі слідства 14 червня Іван Вагилевич зізнав, що підписані його йменням речі він зладив 1834 р. й дав Маркіянові Шашкевичеві до альманаха „Зоря“. На слідстві 15 червня Головацький заявив, що свої речі, надруковані в „Русалці“, він написав коло 1834 р.

Щодо писань Шашкевича в „Русалці“ можна з певністю твердити, що передмова

до неї змінена й що не було в „Зорі“ рецензії на видане 1835 р. в Перемишлі „Ruskoje wesile“ Йосипа Лозинського. Про свої писання в „Русалці“ Шашкевич сказав на допиті 13 червня, що він виготовив їх перед чотирма або п'ятьма роками, коли, будучи в світському стані, ходив на дволітній філософський курс.

Шашкевич був добре свідомий того, що робив. Його допитував Венедикт Левицький першого й він не мав змоги порадитися з кимсь, що та як говорити. Тому щирою правдою надихані такі слова Шашкевича: „Я пробував своїх сил в руській мові, як своїй рідній, що значно різниться від московської і церковної мови, і думав покласти підвалину під її дальший розвиток і через це зарадити недостачі руської літератури.

При писанні низки моїх речей моєю головною ціллю було приклястися до культури руської мови та причинитися до літератури в цій мові, наскільки дозволяли на це мої слабкі сили. А що я переконався, що ця мова значно різниться від церковної і московської мови, шукав її в устах народу; тому, де трапилась мені нагода, за прикладом Вацлава з Олеська, збирав я на-

родні пісні, народні казки, щоб із них дослідити докладніше будову руської мови.“

Свідомість надає виступові Шашкевича окремого значення. Треба схилити голову перед цим монолітом, життя якого скапало в праці для ідеї національного відродження галицьких українців серед неймовірно тяжких обставин на галицькому кам'янистому ґрунті.

Текст цензурної opinii Венедикта Левицького про „Русалку“ досі не відшуканий. Про неї відомо тільки те, що згадав із неї Копітар у своїй opinii про книжку, яку він дозволив. Зокрема не подобалось цензорові Левицькому Шашкевичеве наслідування сербської пісні в „Русалці“, а саме:

Ой дівчино, ой Милена!
Сідай мені край коліна;
Най ся люди не дивують,
І ми знаєм, де цюлюють:
Межи очі удовиці,
А дівчата межи щці.

Копітар боронив автора перед Левицьким тим, що це досить лихо наслідуваний сербський жарт. Не подобалась цензорові Левицькому й народня пісня з „Русалки“, де оповідається, що синова українського священика Текля вбила свого чоловіка-

нелюба Андруся. За кару закопують її живцем у могилу. Але вона не хоче лежати в одній могилі з чоловіком.

Привели Теклю над Андрусеvu ямку:
Я Андруся не любила, з Андрусем не ляжу.
Привели Теклю над Івасеву ямку:
Я Івася полюбила і з Івасем ляжу.

Копітар став на боці видавців, зазначаючи, що пісня оспівує якийсь давній факт і ще сьогодні може таке притрапитись якомусь попові. Про попідкреслювані львівським цензором різні місця в „Русалці“ Копітар висловився, що вони не стоять у ніякому зв'язку ані з цензурними правилами, ані з цензурною мудрістю. Одно певне, стверджував Копітар, що видавці обстоюють літературу в рідній мові і їх становище не переходить межі дозволеного.

Те саме угорський цензор у Будапешті висловив іншими словами, кажучи до сербського письменника Петровіча: „Придушення і тільки придушення. Не бажають, щоб піднялась українська література, й кінець на цьому.“ Як контрастиво відбивають від опінії віденського й угорського цензора слова ще одного Левицького, граматака Йосипа! Перший лист у справах

української літератури в Галичині він закінчив ось як: „Отже, хай буде дяка урядові, що уважає пильно не тільки на політичні відносини, але й на непотрібні новості й не дозволив „Русалці Дністровій“ поширюватися в тій формі, в якій вона вийшла з рук тріумвірату.“

З допиту Шашкевича знаємо, що до видання „Русалки“ він причинився 15 дукатами, бо бажав знати, як дивитимуться на його спосіб писання. Тут і місце пригадати, що на видання „Русалки“ дав 400 золотих директор головної школи в Коломії Микола Верещинський, що став таким чином першим меценатом українського письменства в Галичині.

Тому, що Шашкевичеві й Вагилевичеві грозило за „Русалку“ вигнання з духовної семінарії, Головацький узяв усю вину на себе. Він зазначив, що дав рукопис до цензури в Будапешті ще в 1835 р., коли був на першому році філософії і не підлягав духовній владі. Шашкевичеві вдалось якось виправдатися, але до кінця свого життя він лишився в списі політично підозрілих людей.

Більшу частину „Русалки“ займає збірка українських народніх пісень. Між ори-

гінальними творами „трійки“ на перше місце вибиваються писання Маркіяна. В поезії „Згадка“ могло не подобатись цензорові те, що автор згадав,

Як весело колись було,
Як то сумно нині в нас!

Колись

Киева золота глава
Під небеса ся звела,

а

Нині думка йде сумненько,
Темним лісом гомонить,
За Дунай, за Дніпр тужненько
Згадка журна лиш летить.

Тут є також „Погоня“, перша редакція якої відома з „Сина Руси“ 1833 р. У віршах: „Розпука“, „Туга за милою“ і „Сумрак вечірний“ відбився сумний настрій поета. А сумним робили його й родинні клопоти й колоди на шляху праці для свого народу. Крім прозової казки „Олена“ й декількох менше значних речей є в „Русалці“ й Маркіянова прекрасна „Веснівка“:

Цвітка дрібная
Молила неньку,
Весну раненьку:
„Нене рідная!
Вволи ми волю,
Дай мені долю,

Щоб я зацвила,
Весь луг скрасила,
Щоби я була
Як сонце ясна,
Як зоря красна,
Щоби-м згорнула
Весь світ до себе!"

— „Доню голубко!
Жаль мені тебе,
Гарная любко,
Бо вихор свисне,
Мороз потисне,
Буря загуде;
Краса змарніє,
Личко зчорніє,
Головоньку склониш,
Листоньки зрониш,
Жаль серцю буде.“

Слова весни міг Маркіян сміливо прикласти також до себе. Ніхто тоді не бажав украсити народню ниву квітами рідної мови так щиро, як Шашкевич. І нікого тоді в галицькій Україні так мало не розуміли, як Маркіяна. Але хоч Шашкевич зустрічався на кожному кроці з непорозумінням, зносив терпеливо всі наруги та прикrostі, бо був переконаний про свою слушність, про чистоту свого серця. Він не впав духом, хоч замкнув своє зранене серце перед тими, що не розуміли його, тим ширше

їй щиріше відчинив його невеличкому гурткові приятелів і знайомих, що пригорнулися до нього. Не занехав Маркіян ніякої нагоди, коли далось б зробити щось для рідної мови, коли було б можна підтримати хитких. Не зважаючи на дуже слабе здоров'я, робив, що міг. Одна думка була в нього: свій рід, своя мова, своя література, своя народність.

З найлівішої доби життя Івана Франка, з 1878 р., маємо дуже видатну його оцінку „Русалки Дністрової“. Підкресливши, що в ній „нема ні ясних ідей, ні смілих вимог революційних, ні навіть ярок образів або виразних згадок про життя народу“, Франко підкреслив, що її сконфіскували за те, що вона була наскрізь революційним явищем. Головну суть тодішнього літературного руху творила церковна традиція, що визначувала предмети, якими можна було займатись, і згори назначувала спосіб і дух, як їх обробити. Мовна традиція згори осуджувала все писане не в церковно-слов'янській мові й не церковно-слов'янським правописом. Оперта на таких двох авторитетах література мусила зректись усякого поступу, всякої критики, всякої

живішої думки. З релігійного становища вона проскрибувала не тільки свобідну думку та свобідну оцінку справ, але й свобідне людське чуття, бо це все йшло до повалення авторитету, до перевороту, до революції. А „Русалка Дністровая“ якраз ударила від одного маху на всі три точки. Вона поставила і обговорювала предмети зовсім світські, зовсім необняті тісним церковним світоглядом, — обговорювала їх зовсім не так, як би сього жадали церковники, — ба навіть в письмі і правописі відбігла від старої традиції, — значить, рішуче встала проти літературно-церковного авторитету. Се вже було діло сміле, та й неабияк сміле на свій час. Але „Русалка Дністровая“ не стала на тім. Авторитет літературний тих часів не був єдиним авторитетом; побіч нього і понад ним стояв другий, далеко більший і тяжчий, — авторитет політичний і соціяльний, під яким стогнав і мучився народ. І проти тої страшної сили відважилася виступити „Русалка“. Супроти гнітучого Меттерніхівського абсолютизму, нівелюючого всі народності, вказує „Русалка“ зараз на вступі далекий, ясний образ свобідної, всеслов'янської федерації в освіті і спільній роботі політич-

ній, вказує, правда, невиразно, як на наш час, але аж надто виразно, надто сміло на тодішній. „Судилося нам послідніми бути. Бо коли другі слов'яни вершка ся дохапують і если не вже, то небавком по братаються з повним ясним сонцем, нам на долині в густій студеній мряці гибити.“ В тім самім „передслів'ю“ (стор. III—VI) „Русалка“, вказуючи виразно єдність малоруського народу на Україні і в Галичині і признаючи свою цілковиту солідарність з тим новим рухом, котрий там розпочався враз із видавництвом збірників народніх пісень та з виступленням літературним Квітки, Максимовича і Метлинського, — підносить другий протест проти розполовинення одного народу між дві держави. І ще більше, — „Русалка“ переводами сербських та чеських пісень, цитатами та моттами з поезій звісного панслависта Колляра, далі й правописею, приновреною до Караджічевої, вказує вже ясно, яка мусить бути спільна, всеслов'янська робота, — вказує, що правдива федерація між народами, хоть і братніми, та розрізненими історією, можлива аж тоді, коли сі народи пізнаються докладно, обміняються всім, що в них є най-

кращого і найліпшого, пізнають свої окремішні змагання і зложать з них одну, загальну ціль. Се був протест „Русалки“ проти політичного авторитету.“

Проти соціального авторитету було тоді нелегко виступити українському письменникові, а все ж і цей останній крок зробила „Русалка“, хоч не так прямо й рішуче, як попередні. Тут Франко мав на думці внесені до „Русалки“ народні пісні й такі речі, як оповідання Шашкевича „Олена“ з малюнком життя народу. „Аж надто виразно пробивається той протест в тім, що автори любуються іменно в описанню людей, вигнаних із суспільности, опришків та розбійників, котрі цілим своїм життям закладають протест проти існуючого ладу.“ Таким був „Мадей“ Вагилевича. „А тота ціла картина оприського курища, так чудно і артистично змальована Шашкевичем в „Олені“, ци ж не виходить вона на апофеозу того єдиного протесту проти неволі, який тоді був можливий для народу?“ Годі було тоді піднести сміливіший і ясніший голос, але вже й те, що видавці „Русалки“ зробили, „єднає їм повне право до нашої подяки“.

Та головне враження, яке зробила „Русалка“ на Франка, це „якесь неясне, а сильно не чуття, ніжне і інстинктове, як чуття дитини, котра рветься на волю силою вродженого потягу, не аргументуючи, не роздумуючи, не розуміючи навіть докладно, як виглядає та воля. Се ніжне чуття, мов запах лугів на провесні, обхвачує кожного читача „Русалки“, в нім лежить її найбільша вартість.“ Словом, ціла „Русалка“ „се немов один неясний прорив чуття людського серед загального затупіння та одичіння. Се її найбільша, найреволюційніша ціха.“

Висвятившись, Шашкевич отримав адміністрацію Гумніськ. Від листопада 1838 р. по кінець квітня 1842 р. був адміністратором Нестанич, потім Новосілок ліських. В травні 1842 р. одержав парохію — Новосілки. Усі посади Маркіяна належали до струмиловокамінецького повіту. Шашкевич бідував гірко на своїх посадах. Не треба було позичати й збіжжя, а не то гроші. До того ще в молодих літах він захворів на груди. Ця недуга спричинила пізніше дихавицю, яка стала причиною його смерті дня 7 червня 1843 р. Перед смертю запрошував Маркіяна його приятель

Микола Устиянович до себе в гори до Славська в Скільщині для порятуння здоров'я. Але недуга позбавила його зору та слуху, а незабаром і життя. Шашкевич залишив удову з двома синами. Один із них помер підлітком, а другий, Володимир, визначився опісля як гарний ліричний поет і публіцист і був одним із перших членів народницької громади. Заснування „Просвіти“ в 1868 р. це втілення його ідеї.

Для своїх парафіян Маркіян був приятелем і добродієм. Єпископ Іван Снігурський дораджував йому висвятитись безженним, щоб при консисторії міг дослугуватись вищих почесностей у церкві. Та Маркіян задуже любив свій сільський народ, засильне було його бажання жити між сільським народом і просвічати його, щоб думав про власні вигоди. І селяни горнулися до нього, як діти до батька, бо й полюбили його не тільки за його добре й милосердне серце, але й за прегарні проповіді, які він виголошував у народній мові.

Маркіян був людиною середнього росту, щуплий, але меткий. Волосся мав яснурусьяве, очі сині, тужні, носик невеличкий, кінчастий. Його обличчя було худощаве та виражало якусь тугу й біль. Сам був

м'якого й доброго серця, в товаристві до-
тепний і жартівливий. Коли розбалакався
за українщину, за українську народність,
за рідну мову, за рідну літературу тощо,
тоді виявлялась уся його сильна душа
в слабовитому тілі, тоді його очі блищали
живістю і якимсь святим захопленням, чо-
ло морщилось, а обличчя набирало грізної
поваги. Говорив сердешно, переконував
сильно, бо його думки плили з серця, бо
він увесь жив і віддихав ними. Тому не
дивна річ, що потрапив у товаришів роз-
палити вогонь, який гасила щойно гробо-
ва земля.

Маркіян Шашкевич був першим україн-
цем у Галичині всеукраїнського типу. Йо-
го „Зоря“ мала всеукраїнський характер
і була далеко більше всеукраїнська ніж пі-
зніша „Русалка Дністровая“. Він слідкував
пильно за розвитком українського пись-
менства в Наддніпрянщині. З Шевченкових
творів знав тільки те, що появилoся в „Ла-
стівці“ Євгена Гребінки. Пересилаючи сво-
єму приятелеві Михайлові Козловському,
священикові в Утішкові, „Ластівку“ Гребін-
ки й „Думки і пісні та ще дещо“ Амвросія
Могили-Метлинського, Шашкевич писав:

„Рідні, любезненькі! Несеться воздухами до вас, мої миленькії, шпарка Ластівка; ой, ластівка ж то, ластівка! Такої ще ніхто зроду не бачив, бо не то іно що гарно виспівує та щебече, та так мов примовляє, а то ще і на зиму не ховається, і все снується, і все літає, і все виспівує, що забудеш і біду, і горе, і смуток, і журбу, і здається тобі, що завсіди весна. От така то летить до вас ластівка! — При Ластівці ступає вагою сановитий, сумний казав би-сь, пристарий Могила і заглядає не так, як ластівка весело в віконце, а ступає під землю в могили, цілує давній порошок, обнімає кості, а нагорнувши так сили у свої груди, гуляє з вітрами по степах або з вороном попід небеса.“ А в дописці додавав: „От, от був би-м забув. Основ'яненкових повістей другу книгу потому пришлемо. Прехороша там Маруся, окаянный п'янюга Ничипір і таки живісінький на патреті салдат.“

На Шашкевича як романтика зробили сильні враження вірші Метлинського, відгомін чого маємо у вірші „Побратимові, посылаючи йому пісні українські“. Побратим — Микола Устиянович. Апострофуючи

до нього, Шашкевич стверджував на самому початку своєї „думи“:

От так, Николаю, вкраїнські вірлята
І веселять душу й серце загрівають.

А кінець цієї „думи“ про те, як українська пісня завітчає себе при Чорному морі, заграє весело на просторих степах, як умиється в Дніпрі й на легеньких крилах занесеться на Дністер, як вона скрізь літатиме та співатиме про українську славу, це поетичний відповідник прозових слів Михайла Максимовича. В „Киевлянин-і“ з 1841 р. він надрукував статтю „О стихотворениях червонорусских“, де підкреслив, що для Києва галицька Україна дорога. Близька вона йому не тільки історичними спогадами про тісний державний зв'язок, в якому була перед п'ятьма століттями, коли Карпатські гори підперли залізні полки українських князів, не тільки довголітньою церковною злукою, але й спільними зносинами в справах віри й освіти тоді, коли й Київ був під польським пануванням, і переслідуваннями за православну віру, які перетерпіли українські землі за цього панування. А хоч і тоді частина українських земель була під австрійським володінням,

„вона близька для Києва по їх народній, кривній спільності, бо корінний народ Червоної Русі й тепер той самий, що й був давніше. Така сама українська мова гомонить за Дністром, що й на Дніпрі, в тій самій мові лунає народня пісня Карпатськими горами й розлягається по українських степах і чорноморських берегах.“

Шашкевич визначився головним чином як поет. На жаль, ми знаємо всього двадцять декілька його поезій, а решта розгубилась по його приятелях і свояках. Він переспівав і найкращий твір старої української літератури „Слово о полку Ігоревім“, перекладав із польської, чеської, сербської, латинської і церковно-слов'янської мови. Виходячи з погляду, що святе письмо повинно бути перекладене на зрозумілу народню мову, переклав на українську мову частину евангелія св. Матея і ціле евангеліє св. Івана. Почав працювати над словником нашої мови та збирав матеріали до історії переходу слов'ян на християнську віру. Писав також про Богдана Хмельницького й Запорізьку Січ.

Маркіян відзначався великою побожністю і твердою вірою; вони виспівані в трьох високопоетичних речах, що від

Якова Головацького одержали назву „Псалмів Русланових“. Ось другий псалом:

„Віра серця мого як Бескид твердо постановилась на любові; і смуток твій знидіє, а радість сліди його позмітає, а сумна північ буде ясным полуднем, і звеселишся, а око твоє заблищить зірничкою в бурній пільмі життя твого, і огорнешся зоревою святою тихомір'я, і лінняє над тобою милість божая, бо надія із серця твого не втікла — бо хто яко Бог!

Сполошиш ми долю і проженеш щастя, день ми споморочиш і світ ми западе, нуждов м'я вдариш і нашлеш ми злидні, світ ми спустіє і йме ворогувати, знидіє радість і плач м'я огорне, туга ми ранком і вечером журба, і ніч ми несонна і горювання з сонцем, вирвеш ми очі і душу ми вирвеш, а не візьмеш милости і віри не візьмеш, а не видреш любови і віри не видреш, бо руське ми серце та й віра руська.“

В житті українського народу, зокрема в його літературі й культурі, Шашкевич зробив своє ім'я безсмертним, заслуживши це безсмертя тим, що:

1) ввів погорджену й висміювану селянську українську мову в літературу, складаючи „Зорю“ і „Русалку Дністровую“, пишучи вірші, прозові оповідання і наукові розвідки; народньої мови вживав у церковній проповіді та світських промовах, у домовім і публічному житті, народню мо-

ву вважав за гідну для перекладів найкращих чужих творів і святого письма — тому дав початок нової доби української літератури в Галичині;

2) уклав першу гарну читанку для народніх шкіл у народній мові;

3) ужив у своїх писаннях фонетичного правопису;

4) підкреслював при кожній нагоді єдність українців на всьому їх етнографічному просторі;

5) усю свою діяльність опер на своєму народі й усе, що робив, робив для кращого майбутнього рідної землі.
